

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Соціально-психологічні особливості розвитку комунікативних здібностей
старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату

Виконала студентка групи СО-4
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Щельнікова Олена Євгенівна
Керівник: Панов М. С.
Рецензент: Походенко С. В.
Нормоконтроль _____ Ю. В. Клочкова

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 54 с., 1 табл., 3 рис., 46 джерела, 6 додатків.

Об'єкт дослідження – комунікативний потенціал старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Мета дослідження – дослідити структурно-динамічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз літературних джерел; метод моделювання; опитування (форми опитування: анкетування, тестування, бесіди, інтерв'ювання); констатуючий експеримент.

Неможливо уявити собі розвиток людини, саме існування індивіда як особистості, його зв'язок з суспільством поза межами спілкування з іншими людьми. Воно включає в себе все різноманіття духовних і матеріальних форм життєдіяльності людини і є її нагальною потребою. Особливо важливого значення набуває проблема комунікативної компетентності як узагальненої комунікативної властивості особистості, що охоплює розвинені комунікативні здібності та сформовані вміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила. Рання юність характеризується не тільки тим, що дитина перебуває в перехідному періоді від дитинства до дорослості, а й зміною характеру її взаємин, адже на цьому віковому етапі вона переосмислює існуючі цінності і змінює форми набуття нових. Саме тому проблема розвитку комунікативних здібностей старшокласників, зокрема, з порушенням функцій опорно-рухового апарату є особливо актуальною.

ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІЙ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ, РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ, СТАРШОКЛАСНИКИ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нинішні зміни в усіх сферах життя нашої держави потребують постійного вдосконалення національної системи освіти та виховання, пошуку ефективних шляхів підготовки учнів до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства, інтеграції у світовий освітній простір. Тому, в умовах демократизації суспільного життя стає актуальною проблема розвитку комунікативної компетентності випускників закладів загальної середньої освіти усвідомлення ними сутності та закономірності спілкування, формування комунікативних здібностей. Випускник закладу загальної середньої освіти, зокрема з інклюзивними класами, повинен володіти комплексом різноманітних знань, особистісних якостей, соціально-комунікативних умінь, що дозволять йому у подальшому стати висококваліфікованим фахівцем, який здатний самостійно приймати рішення, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність та ефективно взаємодіяти з оточенням. Все це, безперечно, активізує проблему розвитку комунікативних здібностей учнів старших класів, зокрема, з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Проблемі спілкування як педагогічній проблемі надавали увагу Л. Виготський, В. Давидов, В. Кан-Калік, Я. Коломінський, С. Кондратьєва, О. Леонт'єв, В. Ляудіс та ін.; зв'язок спілкування з психологічними процесами вивчали Т. Гаврилова, К. Ізард та ін.; проблемами дослідження міжособистісної комунікації займаються Ф. Бацевич, Г. Колшанський, О. Леонтович, А. Меднікова, С. Термінасова, Ю. Федоренко та ін.; психолого-педагогічні особливості комунікації старшокласників з особливими освітніми потребами досліджують Н. Білан, Л. Засекіна, В. Лапа, А. Турубарова, О. Тюптя, В. Шимко та ін.

Розвинуті комунікативні здібності й можливість ефективного задоволення потреби у спілкуванні в юнаків з порушенням функцій опорно-

рухового апарату є джерелом впевненості в майбутній успішній трудовій діяльності, сімейному житті, джерелом позитивних емоційних очікувань стосовно особистісної та соціально важливої сфер майбутнього. Досить часто в міжособистісних стосунках старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату простежуються різноманітні негативні явища: відчуженість, грубість, агресивність, конфліктність тощо. При цьому варто враховувати той факт, що значна кількість людей не усвідомлює своїх комунікативних здібностей та їх ролі в професійному розвитку і самовдосконаленні.

У сучасній спеціальній науковій літературі вказується, що до цього часу основна увага приділялась здібностям предметно-пізнавального характеру, хоча комунікативні здібності мають не менше значення для психологічного розвитку індивіда з порушенням функцій опорно-рухового апарату, його соціалізації та набуття ним необхідних форм суспільної поведінки.

Проблема ж розробки психологічних умов розвитку комунікативних здібностей учнів старших класів з порушенням функцій опорно-рухового апарату не знайшла достатнього відображення на сторінках спеціальної психолого-педагогічної літератури. Це й визначило вибір нами проблеми дослідження комунікативних здібностей учнів старших класів з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Об'єкт дослідження – комунікативний потенціал старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Предмет дослідження – розвиток комунікативних здібностей у старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Мета роботи – дослідити структурно-динамічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Завдання дослідження. Виходячи з поставленої мети нашого дослідження нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Проаналізувати підходи до вивчення проблеми розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

2. Охарактеризувати вікові особливості учнів старших класів з порушенням функцій опорно-рухового апарату у сфері спілкування.

3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

4. Визначити психолого-педагогічні особливості розвитку комунікативних здібностей старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають: фундаментальні науково-психологічні положення про сутність й закономірності юнацького віку (Г. Балл, І. Бех, І. Булах, С. Максименко, Н. Максимова, В. Поліщук, А. Реан, Д. Фельдштейн та ін.); дослідження комунікативних стратегій та проблеми розуміння себе та іншого (Н. Вітюк, Н. Волошина, А. Гірник, Л. Засєкіна, Ю. Федоренко та ін.); сучасні наукові погляди щодо особливостей розвитку та становлення особистості з порушенням функцій опорно-рухового апарату (П. Віндюк, О. Глоба, О. Колишкін, Г. Пулінець, В. Співак, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.).

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження:

– теоретичні: аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення психолого-педагогічної літератури з теми дослідження;

– емпіричні: для вирішення поставлених завдань було використано низку інформативних для нас методик. Це такі, як тест психодіагностики комунікативних здібностей Р. Немова; анкета для учнів старших класів; тест оцінки рівня потреби в спілкуванні «Оцінка потреби аффіліації» Р. Немова; методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча; опитувальник оцінки задоволеності старшокласниками спілкуванням з вчителями і батьками;

дослідження взаємодії старшокласників з оточуючими нами було використано методичку «Оцінка рівня комунікабельності» (тест В. Ряховського).

– методи математичної статистики.

Практичне значення отриманих результатів роботи становлять активний соціально-психологічний тренінг для старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату, що сприяє підвищенню ефективності розвитку їх комунікативних здібностей.

База дослідження. Дослідження здійснювалось упродовж 2019-2020 навчального року на базі Комунального заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат №1» Запорізької обласної ради. В ньому взяли участь 38 старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату.

Апробація результатів дослідження: Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2020 р.) Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020.

Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 46 найменування) та додатків. Основний зміст бакалаврської роботи викладено на 54 сторінках, загальний обсяг роботи становить 117 сторінки. Робота містить 3 таблиці та 1 рисунок.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити такі загальні висновки:

1. Теоретичний аналіз й узагальнення сучасного стану розробки проблеми комунікативних здібностей забезпечив можливість виокремити психологічний, психолого-педагогічний, соціально-психологічний, діяльнісний та психолінгвістичний підходи в трактуванні досліджуваного феномену.

Визначено структуру комунікативних здібностей: ядро складають якості компонентів суб'єкта спілкування, а периферію – якості, що відображають ступінь сформованості комунікативних умінь і навичок особистості. Комунікативні здібності старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату є інтегральним утворенням, яке забезпечує здатність оптимальної організації взаємодії з іншими учасниками комунікації, адекватність сприймати себе в спілкуванні та індивідуально-психологічні особливості співрозмовників, швидкість і легкість засвоєння нових, більш ефективних форм комунікативної поведінки.

2. Комунікативні здібності не є сталим утворенням, а динамічною системою, яка, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов, піддається розвитку й формуванню.

Комунікативні здібності старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату розвиваються безпосередньо в самому процесі спілкування, розвиваються й удосконалюються в міжособистісних стосунках і є як умовою спілкування, так і його результатом. Формування комунікативних здібностей є важливою й необхідною умовою оптимізації навчання, виховання та розвитку учнів старших класів з порушенням функцій опорно-рухового апарату. При цьому основною парадигмою дослідження комунікативних здібностей є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, в якій учасниками комунікативного процесу є учні, що відрізняються активністю,

здатністю свідомого цілеспрямованого планування й організації своєї поведінки і життєдіяльності загалом і взаємовпливають, певним чином сприймають й оцінюють один на одного.

3. Чим більш різноманітний і багатогранний процес діяльності доводиться здійснювати старшокласникам з порушенням функцій опорно-рухового апарату, тим більша гарантія формування глибокої і різносторонньої особистості. В цьому ряду стоїть і комунікативна діяльність учнів. Чим більш багатоаспектна інформація засвоюється учнями, чим в більш складні стосунки з іншими членами суспільства вони вступають, тим більш складною і глибокою стає структура його особистості. В цьому випадку багатство реальних стосунків особистості відповідає багатству її внутрішнього світу. При безпосередній та опосередкованій формах контакту із соціальним середовищем в особистості відбувається формування становлення світогляду та ціннісних орієнтацій. При взаємодії з макросуспільством (переважно через систему масової інформації) і з мікросередовищем (переважно завдяки безпосередньому спілкуванню) старшокласники постійно засвоюють норми і цінності соціального середовища, включаючись на різних рівнях в міжособистісні взаємодії.

4. Отримані кількісні дані вказують на те, що найбільше старшокласників з порушенням функцій опорно-рухового апарату показали схильність до компромісної стратегії – 23,8% учнів. Вміння керувати власними емоціями і схильність до аналізу своїх вчинків зумовлюють те, що немає сильної вираженості керувати іншими. Вони воліють мати власну думку, яка не завжди співпадає з думкою інших. Вважається, що найбільш виграшною є стратегія співробітництва, оскільки в його основі лежить повне прийняття протилежної сторони як повноправного, взаємозацікавленого в розв'язанні проблеми партнера. Водночас цей стиль є найбільш складним для стратегічної і тактичної реалізації, а тому стихійне оволодіння ним без спеціальної психологічної підготовки є дуже складним процесом, це видно з результатів дослідження – всього 10,8% опитаних старшокласників.

Вважаємо, що володіння стратегією співробітництва і компромісною стратегією вказує на достатній рівень розвитку комунікативних здібностей учнів.

У 22,6% учнів старших класів з порушенням функцій опорно-рухового апарату виявили схильність до стратегії суперництва, яка проявляється високою активністю і прагненням розв'язати конфлікт негайно і власним шляхом, але ігнорує інтереси та думки інших, і може призвести до надмірної впевненості у собі, власній правоті, прийняття в будь-якій ситуації позиції моральної та інтелектуальної вищості, втрати здатності бути самокритичним.

Учні, які віднесені до стратегії уникнення, також склали немалий відсоток – 22,4% (тобто відсутність як прагнення до кооперації, так і прагнення до досягнення власних цілей). Пріоритет надається досягненню душевного комфорту шляхом негайного виходу із ситуації, відповідно до розв'язання проблеми.